

Брати (2012)

Авраменко Сергій Володимирович

У перші повоєнні роки в одному із сіл Київщини в сім'ї Іваницьких (інваліда війни і колгоспниці) народилися, з розривом в декілька років, два брати. Незважаючи на тяготи повоєнного часу, батьки дітей працювали як могли і максимально турбувалися про них — годували, забезпечували і вчили власним прикладом тому, що самі знали напевне, а, головне, праці й порядності. Тон задавав герой війни — без руки, з покаліченою ногою, він був майстром, яких мало. На прохання односельчан виготовляв віконні рами, ремонтував меблі, вкривав дахи будинків в'язками соломи, лагодив замки, виконував будь-які слюсарні роботи. А домашнє господарство трималось на плечах матері дітей.

Старшенький, Іван, спочатку комизився, потім обламався і став покірним, як телятко. Що не скажуть йому, він тихо, спокійненько зробить і слова не промовить. І, головне, зробить саме так, як йому скажуть.

Коли ж на ноги зіп'явся Андрій, молодший син, то зразу показав свій характер. Хоча до роботи був хвацький, ось тільки завжди норовив зробити усе по-своєму. Що не робили, що не наказували й показували — ніщо не допомагало. Щоправда, так, як він робив, іноді справді виходило краще і швидше, тому батьки поступово звикли до його "витівок" і все ж таки не пропускали ані найменшої нагоди поставити Івана Андрію в приклад, мовляв, дивись, який твій старшенький брат гарненький і розумненький. Ось побачиш: завдяки своїй слухняності він стане великою людиною, а ти в пеклі будеш горіти.

Та й сусід, з яким вони жили поряд, так, як повелося з давноминулих часів — подвір'ям до подвір'я, хата до хати, і часто сперечалися за межу поміж їхніми городами, що, бувало, за ніч дивним чином добряче зміщувалась у їхній бік, і був, як і його син, потворним паскудником (зростом ледь більше метра, з короткими, товстими, розкарячкуватими ногами, але міцненьким), давав їм нібито добру пораду: прив'язувати свого молодшого сина до стола, щоб за їхньої відсутності він не виходив з дому і не бігав деінде. Але до цього так і не дійшло — чи то батьки засумнівалися в ефективності такого заходу виховання, чи то просто не було у них на це часу: прив'язувати — відв'язувати... Але пропозиція, як на їхню думку, була слухна.

Обидва сини були світлолиці, з ластовинням на носі — як у батька. За великим рахунком вони були їм в радість. Особливо старшенький. І це вони обидва розуміли, хоча Андрій був не у захваті від преференцій Івану і щоденних нотацій йому.

* * *

Вайлуватий, відлюдкуватий, цибатий Іван своїми манерами, статурою і навіть виразом обличчя з часом став нагадувати хлопця в засідці, котрий чатує на щось важливе, тільки йому доступне. І ще він намагався менше спілкуватися з однолітками, говорити мало, хрипло й переривчасто, як батько, — ніби дудів в ієрихонську трубу. У відповідь отримав прозвисько "Дудо" і після цього його залишили у спокої, мовляв: що з нього візьмеш — ні собі, ні людям. Ніхто так і не зміг (чи не захотів) зрозуміти, що думає цей дивний хлопчина, що він хоче почути чи сказати... Усе осідало в ньому самому.

Для нього це було ніби улюблена дитяча гра з батьками в "догоджалку", що не могло їм не сподобатись. Тоді він відчував себе комфортно, відходячи у тінь, намагаючись перехитрити усіх своїм послухом.

У подальшому мало хто міг щось конкретне сказати про нього. Іноді навіть ті, хто бачив його деінде, наступного дня не могли підтвердити це, бо пам'ять таку невиразність не тримала — зачепитися не було за що. З його боку було більше утаємниченого мовчання і споглядання, схожих на підглядання. Ось тільки ніхто не міг напевно сказати, хто може стати черговою жертвою цього, бо навіть хода Івана здавалася якоюсь непевною, скрадливою. І в той же час ніхто не міг про нього нічого сказати — ні хорошого, ні поганого...

Молодший брат, Андрій, був абсолютною протилежністю Івану. Худорлявий, швидкий і меткий він і зростом чомусь видався меншим за свого кривого родича. Та й із прозвиськом не поталанило — не мав він його, не приліпилося. Зате він знаходив спільну мову з будь-ким.

У ньому відчувалася справжня козацька задерикуватість, кмітливість і самостійність, — мабуть, відбиток співжиття з Іваном і батьками. А у спілкуванні з недоброзичливцями також простежувалась відвага, що охолоджувала їхній запал. Тому і життя в нього текло так, як він сам того хотів — спокійно, без пригод.

Сяк-так закінчивши школу, Андрій подався до Києва і став вчитися на автослюсаря. Опісля працював на авторемонтному заводі і проживав у гуртожитку.

Життя Івана, як він і мріяв про це, склалося інакше. Відслуживши в армії певний строк, навіть не поставивши батьків до відома, в ранзі єфрейтора він подав заяву з проханням прийняти його на роботу в міліцію, що і було зроблено.

* * *

Незворотний плін часу робив свою справу, — батько пішов на той світ, та й мати стала думати про це, тож Андрій, зневірившись в столичному житті, обіцянках влади оцчасливити найманих працівників, покинув Київ і повернувся на батьківщину, в село.

...Зайшов до хати й поставив валізу на стілець. Під розгублено-здивованими поглядами матері і брата зняв рюкзак, поставив біля ніг і втомлено сів на лаву під стіною.

— Сину!?! — мати схопилася за грудину біля серця і теж з натугою присіла.

— Мамо! Не турбуйтеся. Усе нормально. Тепер ми будемо жити разом — я допомагатиму...

Оговтавшись, Іван скорчив кислу міну. Хитрувато примружив свої непевні очі і не без іронії плямкав:

— Ну, і як ти збираєшся допомагати?

— Не гірше тебе, — твердо відповів Андрій. З його відповіді було видно, як він оцінює "допомогу" Івана матері. Реакція брата не забарилася.

— І що ж ти будеш робити? Для матері машини ремонтувати? Батьків "Запорожець" уже здох.

— Буду робити те, що батьки робили — жити. А батькового "Запорожця", якого він отримав, як інвалід війни, ти відняв у нього і добив. Думаєш, я цього не знаю?

— Я не про те питаю, — наголошуючи на кожному слові, Іван втупився в брата вибалушеними очима. — Ти можеш конкретно відповісти на конкретне питання?

— Іване! Ти, я бачу, із єфрейтора доріс до сержанта міліції, а розмовляєш з братом по-старому: як єфрейтор з молодим солдатом. Не годиться.

— Ти будеш мене вчити?

— Про що ти, Іване?

— Ще тільки-но переступив поріг, а вже повчаєш: годиться — не годиться... А що далі буде?

— Ні, брате. Я не повчаю. Але зі мною твої допити не пройдуть. Краще роби це на службі у своєму ізоляторі, якщо тобі довірять це, в чому я дуже сумніваюсь. Думаю, що і там тобі не дозволять цим займатися. А тут тим паче не вийде. Тут дім, сім'я. Тому облиш свої навички брати людей за горло для інших часів — якщо вони для тебе настануть.

— Діти мої!.. — сплакнула жінка і знову схопилася за серце. — О, горе ви моє...

— Мамо, мамо... — Андрій зірвався з місця і кинувся до неї, а Іван неквапно підійшов до відра, зачерпнув чашкою води і вони вже разом відволодали матір — дали таблетку і напоїли холодною водою.

— Синку! Твій брат правий — що ти тут будеш робити? На полі за трактором ходити, чи коровам хвости крутити? За копійки?

— Мамо. Я майстер по автомобілях. Мені вже сьогодні в райцентрі запропонували добру роботу, так що, не пропадемо. А поки що пару тижнів я відпочину від міста. На риболовлю схожу. А гроші є. На заводі отримав розрахунок і компенсацію за невикористану відпустку.

Іван презирливо глипнув на Андрія, накинув на плечі кітель і кинув пихато:

— Я на службу. — Гордовито струснув головою і гримнув дверима.

— Давно пора, — пролунало йому у спину.

* * *

Служба Івана цього дня пройшла без пригод. Напівпорожній ізолятор тимчасового утримання для нього був другим домом, де він міг вільно відвести душу, а при бажанні й потренувати кулаки задля підтримки фізичної форми, і не тільки... Закінчивши працю, задоволений собою, він уже став збиратися додому, та покликав помічник чергового по райвідділу.

— Іване! Тобі телефонують, підійди.

— Зараз! Іду, — відповів.

Підійшов, узяв телефонну трубку.

— Слухаю, — невдоволено буркнув.

— Іване! Це Микола, пам'ятаєш? Ми мали зустрітися і обговорити одну справу. Якщо не хочеш заробити, то так і скажи — інші знайдуться. А якщо хочеш, приїдь сьогодні до мене, бо більше телефонувати я тобі не буду. Дістав ти мене.

— Добре, добре. Зараз їду до тебе. Накривай стіл.

— Давай! Жду.

Іван вийшов з приміщення відділу з просвітленим обличчям — нарешті він "додавив" Миколу. Тепер він заплатить більше, бо втаємничувати у свої справи когось іншого йому ой як не з руки. Та й не кожен візьметься за таке.

На дорозі намагався зупинити машину, другу... Нарешті піймав попутну.

У сусіднє село доїхав менше як за чверть години. А коли зайшов у дім Миколи, засидівся — треба було поторгуватися за плату, добре повечеряти й вирішити справу, а це не просто. Коли прощався й виходив, на дворі було вже темно.

Дійшовши до перехрестя, звідкіль починалася дорога до його дому, задивився на яскраво освітлені вікна пивнички, що обслуговувала вся і всіх цілодобово. Знав, що там водилися й дівчатка, які легко погоджувалися на обопільне спілкування з відвідувачами, а опісля усамітнювалися з ними на кілька годин. А йому поспішати було нікуди. От і потьопав, похитуючись, до веселого дому.

Дійшов до дверей, смикнув за ручку. Вони розчинилися.

У залі було гамірно — цигарковий дим стелився по підлозі, булькало пиво й горілка, гриміла музика і хтось витанцьовував гопака. У кутку помітив трьох розмальованих дівуль. Мабуть і вони тільки-но зайшли, бо жадібними очима занадто активно нишпорили по пивній залі з-поміж нічних завсідників.

Біла прилавка замовив чотири кухлі пінявого напою і хитливою ходою, дивом зберігаючи рівновагу, попрямував у куток до дівчат. В передчутті задоволення він ніс пиво і не помічав за сусіднім столиком ошелешеного його появою парубка міцної статури в компанії ще двох таких само зірвиголів.

Дівчата сприйняли новоявленого кавалера в міліцейській формі відкрито-вимушено. На питання, чи можна біля них присісти, відповіли:

— Сідайте. Місця не жалко.

— Вип'ємо? — запитав Іван.

— А чому б і ні? Можна, якщо вгощаєте.

— Вгощаю, вгощаю, — відповів і підсунув їм кухлі. По тому, як вони дивно переглянулися між собою, було видно, що дівчата не сподівалися отримати презент від міліціонера.

За сусіднім столиком компанія парубків теж не менш загадково перезирнулася, а потім схилилася до першого — найбільш шокованого появою тут Івана у формі. Якщо добре прислухатися, можна було почути історію, яку він переповідав їм:

— Минулого тижня я приїхав до брата, який проживає у райцентрі. Ну, звісно, посиділи ми, випили. Побазікали і я поспішив на автостанцію, бо мав відходити автобус до нашого села. Це був його останній рейс того дня.

Вискочив з квартири і чимдуж до станції. І тут же стикнувся із оцим самим "сурлом" в

міліцейській формі. З ним був ще якийсь у цивільному. Вони зупинили мене й стали вимагати показати їм документи. Я їм показав посвідчення тракториста — єдиний документ, який був при мені, а вони висварили мене й повели до райвідділу. Там оцей, в міліцейській формі, вивернув у мене кишені і забрав усе: ключі від дому, гаманець і посвідчення тракториста. Потім відвів до слідчого ізолятора.

Спозаранку він же по-швидкому вигнав мене з ізолятора й попередив: якщо не зникну, посадить на п'ятнадцять днів.

Ну, звісно, я схопив усе своє і гайда — це ж "беспредельщик". Він і справді може це зробити.

Прибіг я на автостанцію і до каси, — купляти квиток, а в гаманці грошей катма — ані копійчини. Хоч вий.

— Вкрав? — здивовано запитав другий парубок.

— А куди ж вони могли подітися!? Там же була уся моя місячна заробітна платня. А гаманець брав тільки він.

— Треба поставити його на місце, — один з трійці нахилив голову і щось прошепотів.

Опісля вони вийшли з пивнички й заметушилися в пошуках чогось придатного для нападу.

* * *

Іван хотів було запропонувати дівчатам ще пива, та до них наблизилися три кремезних чоловіки. Обцілувавши прибулих, навіть не глянувши у бік свого "доброзичливця", вони в обнімку пішли до виходу.

Міліціонер з пересердя професійно-смачно сплюнув і, видудливши ще двісті грамів горілки й кухоль пива, за хвилину теж поплентався до дверей під звуки мелодійного танго. І тільки-но, ніби танцюючи, заніс ногу за поріг, як щось так торигнуло по голові, що він упав навкарачки і сипло, з пивною відрижкою, проплямкав:

— Що це?

Після другого удару, ще не усвідомлюючи ситуації, ніби від нападу комара в'яло відмахнувся рукою:

— Забирай їх. Іди геть!.. — і сонно тюкнув носом у землю.

— У — у — у... бугай! По шиї, по печінці, по голові бий! — чулось від трійці. І почалося...

Нарешті, чи то від болю, чи то ще з якихось невідомих нам причин, він прийшов до тями і зрозумів, що його молотять, як тільки можуть, — ногами, кулаками, камінцями і якимись дрючками.

— А — а — а!.. — закричав. — Що я вам зробив? Не бийте! Я не буду більше! Я слухняний — все віддам. Не вбивайте!.. Пробачте!.. Я віруючий!

Свідомо чи ні, але Іван все ж таки спромігся зіп'ятися на коліна і під ударам б'ючи поклони, продовжував випрошувати:

— Пощадіть! Я для вас усе зроблю, зроблю багатими!.. Я буду служити вам, як рідним батькам.

Простіть! Прошу, не вбивайте!..

— Тьху! Яке ж воно гів... Навіть бити гидко. Пішли звідси! — Ще по декілька раз всадивши йому носами в спину, в живіт і голову, трійця спішно ретирувалась.

Скоцюрбившись на вологій землі, Іван притих, подумки вимолюючи допомогу в Бога, хоча до цього він ніколи його й не згадував — це було вперше. І лише перегодя, переконавшись, що його кривдники вже не повернуться, повзком доліз до паркану і знову притих, перелякано роззираючись довкіл. І лише перегодя зумів так-сяк перебороти страх і вилізти на дорогу — піднятися не міг, все тіло палало вогнем болю. Лице щеміло, голова ніби розвалювалась. Потім почув, як завищали гальма вантажівки.

— Ах ти поддонок! Захотів мене в тюрму посадити? Чого виліз на дорогу, під колеса? — закричав водій, покидаючи кабінку з важкою монтировкой в руках.

— Пробач мене. Допоможи — я міліціонер. Прошу тебе, допоможи, — ледве повертав Іван розпухлим язиком.

— О — о — о ля-ля, — нарешті прозрів водій. — Хто ж тебе так? — запитав стурбовано, з болем, і підозріло принохався. — Та ти ще й п'яний, як чіп. П'янюга бродяча.

— Не треба. Не питай. Я заплачу, допоможи...

— Що тобі треба?

— Підвези... В сусіднє село. Вулиця... Тільки нікому не кажи, а то я тебе дістану.

— Багато хочеш, та мало отримаєш. До села я тебе підкину, але тільки в кузові, а то ще машину обригаєш мені. Та й клопоту потім з тобою матиму... Ще й справді винуватим зробиш, і в тюрму посадиш. Знаю я ваших. Лізь у кузов, — сказав. Відкрив задній борт. Як міг, підсадив Івана і закрив борт — аби той не вивалився. Вмощуючи за кермо, з ненавистю прошипів.

— Купа гною. Завезти б тебе оце кудись у ліс і висипати, та неохота руки бруднити.

Піддав газу, потім різко загальмував і далі вже спокійніше поїхав, але на вибоїнах не пригальмував, а іноді ще й навпаки, піддавав газу.

* * *

У селі як у селі — першими прокинулися колгоспні доярки. Нашвидкуруч приготували собі, чоловіку і дітям поснідати. Аби не вихолодилось, залишили в печі. Сяк-так самі перехопили тепленького. Оділися і ще затемна вискочили на дорогу, що вела повз магазин і сільраду до ферм, аби зустрітися і разом іти — після чергової пригоди по одній не ходять.

Ідуть. І раптом одна із них ойкнула.

— Ой! Бабоньки!.. Там чоловік, здається, лежить! — заверещала й показала рукою на східці магазину. Там справді, під ліхтарем лежало щось дивне, похоче на якусь невідому тварину, чи то на скоцюрбленого чолов'ягу.

— Я піду, подивлюся, — рипнулася було одна з них, та інша зупинила її.

— Не ходи! Раптом він того... псих! І чекає, поки хто підійде, щоб накинутись. А може він обікрав магазин і напився? Пам'ятаєте, одного разу вже було таке. Треба покликати

міліціонера Івана. Я побігла, а ви пильнуйте тут — щоб не втік, — на одну із жінок стало менше.

Почекавши трохи, одна з них подала голос.

— Бабоньки! Та що це ми, як подуріли. Невже втрюх не справимось з одним психа? Пішли разом, — з-під ніг прихопивши якесь дрюччя, жінки рушили вперед, тим паче, що край неба зазорів.

Вони стали підходити і раптом передня, найвідважніша, випустивши дрюк з рук, знетямлено сплеснула в долонями.

— О, Боженька! Та це ж Іван!

— Що це з ним? Неначе в крові?

— Мертвий! Та що ж це робиться? — заголосила третя.

І тут Іван, почувши різкий жіночий голос, розплющив сонні очі й підвів голову.

— Хто ви? — прохрипів.

— Жи-вий!.., — сторопіли жінки й кинулись було йому на поміч, а розгледівши вимазану блювотиною голову міліціонера без картуза, з розкошланим чубом, з котрого стирчали не переварені у шлунку залишки їжі зі слизом, сплюнули.

— Тьху! Так він же п'яний, цей переляк, п'яний як чіп. Пішли на роботу. І де тільки беруться такі алкоголіки на наші голови...

— А може, все-таки, допоможемо? Він он як побився...

— Ага...Ось зараз... Щоб я блювотиною вимазалась. Після роботи мені ще додому треба йти — до чоловіка, до дітей. Що я їм скажу? А цей не здохне — не вперше. Такі, на відміну від нас, живучі...

Це був воістину мудрий, народний вердикт — жінки пішли своєю дорогою, перемиваючи кістки усім п'яницям села. А та, що зголосилася було іти по Івана, у цей час поверталась ні з чим: він був на службі — так сказав його брат й порекомендував телефонувати в район, а де так рано візьмеш той бісів телефон. Зажурено чалапала, дивлячись собі під ноги — аби не спіткнутися. Такий вранішній марафон уже не для неї. Іде і раптом бачить перед собою якесь величезне опудало — вимазане в багнюку, в якомусь драному, схожому на крила, що хлопають на вітрі, фірмовому напиналі, з безліччю сплутаних між собою маленьких ріжок на голові, а морда свиняча, з наростами, один в один, як в того чорта, якого знімають в кіно. Іде воно, повільно чапаючи від тину до тину, розмахуючи величезними лапами з розчепіреними пазурами, як руками, — так привиділось. Навіть собаки і ті з переляку замовкли — подумалось. А й справді, ні один із них не гавкнув.

— Ой, ма-мо-о-о! — жінка з переляку заверещала і що було сил дременула, як то було колись в молодості, вулицею назад, голосячи на все село: — Чума, чума!..

Пробігши з півсотні метрів, змикитила, що сонною вулицею не втечеш — треба тікати городами до ферм. Там люди, допоможуть.

Перескочила через якийсь тин, потім через чийсь двір і хрестячись та плюючись у бік

нечистого, ще деякий час бігла, а оговтавшись, вже спокійніше почимчикувала у бік ферм, весь час озираючись назад — чи не наздоганяє...

Увірвавшись до ферми, вгледіла своїх супутниць по пригоді і впала на стілець. Полегшено застогнала:

— Води, води...

Коли випила кварту води і зробила глибокий вдих і видих, стурбовані жінки обійняли її.

— Марусенька... Що сталося? Розкажи нам...

— Чума, чума... Чорт напав,.. — захлинаючись, жінка не могла виразно вимовити й слова.

— Який чорт? — здивовано презирнулися жінки — нічого подібного в селі ще не траплялося.

— Ой, ой... Почекайте. Дайте передихнути, — попросилась, та вже за хвилику язик у неї, як завжди, розв'язався.

— Справжнісінький чорт, лихий. Оце прийшла до Івана, а його вдома нема. Вийшов його брат і сказав: "Іван на службі. Телефонуйте у райвідділ, звідти пришлють наряд". Я назад. Іду і дивлюся під ноги — аби не зашпортнуса і не впасти. Втомилася ходити туди — сюди... І раптом переді мною звідкілясь взявся лихий. Зростом більше двох метрів, якесь напинало з клаптів одягу на ньому, увесь в багнюці і маленькі сплутані ріжки на голові, а морда свиняча, з іклами і наростами, як у чортів, яких показують у кіно, і навіть гірше... Важко так чапає від тину до тину, розмахує величезними клешнями з розчепіреними пазурами і йде прямо на мене. І гарчить, ікла виставляє — залякує... Чи може справді хотів кусати. А напинало розвівається по боках, як крила. І ні один собака не гавкне — що то значить лихий... В сільраду треба, до голови! Нехай він телефонує в мілі-і-ці-ю-ю!..

Жінки пирхнули і аж присіли, давлячись сміхом від баченого й почутого.

— Марусю! Якби ж ти тільки бачила себе і чула... Тобі в театрі треба працювати — ти велика артистка. То ж був Іван. — Раз за разом присідаючи і ледь не падаючи, жінки витирали подолами спідниць сльози від сміху.

— Що ви з мене дурочку робите. Я що, Івана не знаю — він ні риба, ні м'ясо. А цей у — у — у!.. Звір ненаситний. Я як дременула назад, а потім городами, городами і до вас. А Іван на службі — так сказав його брат. Він хоч і молодий, зате певний. Йому можна довіряти.

— Так, ти правду кажеш, але все ж таки то був Іван. Коли ти пішла, ми підійшли до нього, заговорили і він прокинувся. Голову із своєї блювотини підняв...

— Не може бути. Щоб Іван перетворився вночі на лихого і так лякав людей? Ні, не може бути. Ніколи не повірю.

— Уже є, подруго. Так що, вечором можеш провідати й запитати у нього самого. Думаю, до вечора його відміють, примочки поставлять, і зможеш особисто переконатися в цьому, а нам до роботи пора, — жінки залишили розгублену Марусю сидіти, взяли відра і пішли до корів.

* * *

Відправивши доярку телефонувати до райвідділу міліції, Андрій повернувся в хату досипати.

— Хто це приходив, сину? — не розплющуючи очей, мати спросоння підняла важку голову і тут же знову опустила її на подушку. "Цілу ніч без сну... Якесь страшне видиво і думки роїлися та все без толку — усе пусте, — подумалось. — А під ранок, бач, як здолало мене... Навіть голови не підняти".

— Не турбуйтеся, мамо. В магазині щось трапилось — ніби обікрали. А злодій напився і лежить там п'яний. Нехай телефонують до райвідділу — то їхня справа. А ви відпочивайте. Цілий день попереду — ще матимете клопіт. Спіть.

— Добре, — мимохідь сказала жінка слабим голосом і здалося їй, що знову поринула у сон — так було легше. Але то було лише марення...

Андрій теж приліг, та не минуло й години, як весь будинок здригнувся від якогось сильного удару. Чоловік знетямлено зіскочив з ліжка і прислухався — що це? Звідки?

Пролунало ще два удари кулаком по дверях.

Він схопив сокиру біля печі, що звечора лежала на дровах, і вискочив у сні. Прислухався...

По той бік дверей щось шкрябнуло і сильно смикнуло за ручку — раз, вдруге... І знову постукало — вже тихіше.

Тримаючи сокиру в правій руці, Андрій лівою відсунув ковані засовки і потяг двері за ручку на себе.

Вони піддалися й у вранішній млі він побачив Івана, самого на себе не схожого.

— Іване! Це ти? — стиха запитав.

— А що, вже брата не впізнаєш?

— Зрозуміло, — розгублено мовив Андрій і відступив у бік, за двері.

Іван п'яно ввалився до сіней. Не без проблем намацав хатні двері й смикнув їх на себе.

Вони напрочуд легко піддалися і обидва брати побачили свою матір в робочому вбранні. Вона лягла було досипати, але тривога, інтуїтивне відчуття біди змусили її потихеньку піднятися й одягтися, і тепер вона вже стояла на порозі, готова до найгіршого.

Побачивши хитливу постать Івана, вона випустила зі своїх грудей здавлений стогін і з болем тихо, якомсь пророче, мовила:

— Ой, сину... — і ще сплеснула руками. — Як же це ти? Хто ж це тебе так? За що?

— Ніхто — о — о... — протяжно відповів Іван і став важко навалюватися на матір, безладно розмахуючи перед нею руками.

Матір відступила крок назад, другий, а Іван продовжував правити своє так, ніби встановив сам собі абсолютний діагноз:

— Це я сам. Упав з даху. Ремонтував дах і упав. Упав і побився. Сам. Усім так казати. І ні слова більше. — Поводив перед очима отетерілої матері вказівним пальцем. — Ні слова більше, а то я розберуся з вами.

— Іване! Тобі допомогти? — подав голос Андрій із-за спини брата, який вже зайшов до кімнати і сяк-так намагався зняти із себе рваний кітель вже без погонів.

— Та пішов ти,.. — почув у відповідь ненормативну відбірну лайку на міліцейському жаргоні. — Не лізть туди, куди тебе не просять. Якщо будеш лізти, я тебе швидко прилаштую туди, куди треба...

— Добре, добре, — поспішив погодитися Андрій. — Якщо буде потрібно, я все зроблю — ми ж брати.

— Ти знову за своє? Іди геть, мати твою...

Андрій щось натягнув на себе з одягу, прихопив кусень хліба із салом і цибулиною, набрав у пляшку води і ще запхав до кишені ключ від човна. Потім тихенько причинив за собою двері. У дворі дістав з-під стріхи вудки, весло, а з погребка наживку, та й поплентався до річки — на риболовлю...

Там, немов знехотя вмовстився у човен і погріб, байдуже зирячи на чоловіка, що повільно плыв на своєму човні за ним і, здається, упізнав у ньому знайому згорблену постать сусіда. Але зараз було не до неї — долали сумні думи...

* * *

Була п'ята година дня. Андрій примкнув човен до своєї сімейної верби, зібрав снасті і рибу — декілька десятків добрих линів та окунів. Вініс усе це на берег і враз ненароком знову уздрів на сусідському човні, що був примкнутий неподалік, вранішню постать його молодшого господаря — за тридцять років, повненький, той причаївся під гілля схиленої над водою верби і, не відриваючи очей, пильно стежив за ним так, як розвідник за супротивником на його території під час війни.

Андрій спочатку хотів було зігнути з трьох пальців і показати дулю, та стримався — не хотів загострювати і без того непрості стосунки з ним. Зібрав свої речі і неспішно пішов стежкою до хати.

Прилаштувавши під стріхою вудки, весло, узяв рибу і зайшов до хати. Там панувала тиша. І лише зрідка її порушував переривчастий храп Івана, що іноді переходив в клекотання у грудях і животі. І тоді до нього мовчки кидалась мати, що згорьовано сиділа поруч. Щось прикладала і чимось розтирала сина. Він ніби прокидався і стихав.

Мати витирала сльозу, знеможено заплющувала очі й німо сидячи, хиталася, ніби в маренні... Проходив деякий час і все починалося спочатку.

— Як він, мамо? — запитав Андрій.

— Нічого, ніби спить, — відповіла мати.

— Лікаря не було?

— Була.

— Ну і що? Що вона сказала?

— Хотіла забрати в лікарню, та Іван категорично відмовився. Сказав: "Якщо померати буду, то

вдома". Боїться щоб на роботі не дізналися правди. Навіть розписку написав, що відмовляється від госпіталізації. Лікарка лікарняний відкрила. Завтра знову буде — уколи робить. Пігулки привезе.

— А діагноз який? Переломів немає?

— Ні, немає. Струс мозку, забої...

— Мамо! Іван видужає — він здоров'як. Ніколи в житті не хворів, беріг себе.

— Дай Боже.

— Свіженьку, наваристу юшку зварить. Вона йому допоможе — я он рибу приніс. А лінів підсмажте — їхнє м'ясо корисне, і кісточок там мало. Та ви все ж таки поріжте їх на маленькі часточки. Вони на сковорідці розм'якнуть і все буде добре. Він скоро одужає.

— Дякую синку. Як добре, що ти повернувся додому. Не знаю, що й робила би без тебе.

— Не турбуйтеся. Головне для нього зараз — це спокій.

Наступного дня лікарка знову прийшла. Оглянула Івана, зміряла тиск, температуру, зробила укол, поговорила і заспокоїла: особливих причин для тривоги нема. За тиждень, другий усе мине. Ось тільки деякий час ще буде нудить і в голові шуміти. Особливо, коли Іван буде нахилитися. Для повного одужання потрібен час.

Другого дня Андрій знову зібрався на риболовлю, — хворому потрібна калорійна, свіжа їжа. Сів у човен і погріб на вчорашнє місце, а коли закинув вудки і роззирнувся довкола, зрозумів, що улову тут не буде. Латаття було сплутане так, ніби рибу вночі тут граблями загібали. Подібне на своїх улюблених місцях він уже зустрічав, і не звертав на це уваги. Просто шукав собі інше місце — більш уловисте.

Так було раніше, а зараз він вирішив перевірити, що ж сталося за ніч?

Вийняв вудки, підплив і веслом наткнувся на чималий ятір. Трохи далі стояв інший, такий самий. Отже його підкормка для приваблювання риби, яку він учора опустив на дно, спрацювала на іншого рибалку, на рибалку, який ловить ятерами. А це вже не чесно. "А чи не для цього сусід слідкує за мною?", — мимоволі мигнула думка.

Дістав ятір, звільнив рибу, затим те ж саме зробив з другим, і залишив ятери лежати на воді — як попередження. "А тепер ти, рибачок, все одно засвітишся і ми будемо мати чесну розмову", — прийняв рішення.

Підняв якір і поплив в дальній кут затоки, де він колись ловив і лінів, і коропів. Та, на жаль, на коропа не поталанило, а ось півтора десятка гарних окунів і лінів впіймав.

Наступного дня він був насторожі і відмітив відсутність під берегом сусідського човна. А коли зіпхнув човен на відкриту воду, нічого підозрілого не помітив. Коли ж відплив, то знову побачив, як позаду паралельно йому гріб ще один човняр. Здається, на цьому курсі він бачив його вже не раз. "Ні, все так просто не може бути. Мабуть, це не він. Пливе повільно, та й лише паралельним курсом. Хоча...", — а коли пригальмував, побачив що той також гальмує й гребе в бік — ніби тікає, і тоді він пильніше придивився й впізнав: — "Точно він, карячконогий, чорт тебе забери. Так гребти короткопалими руками може тільки він, й постать його... Бог із ним. Не буду зараз заїдатися — він ще проявить себе. Потрібно пливти в затоку на своє вчорашнє місце,

туди, куди намітив ще звечора. На коропа є картопелька, а макуха і каша з учорашнього дня лежать на дні. Має спрацювати".

Цього разу три чималі коропи, три линки і з десяток гарних карасів опинилися в човні, а четвертий коропчук, найбільший, зламав вудку і втік. "Зате задоволення було... Я вам скажу...", — Андрій подумки висловлював те, що в цю мить не міг сказати нікому, а так хотілося, і з піднесенням гріб веслом, наспівуючи веселеньку пісеньку.

Наступного тижня їздив в район щодо роботи і знайшов кілька привабливих місць, але тільки за два, три тижні. Тому вирішив навідатися і в ближнє місто. Пошуки роботи тривали.

Так минув тиждень, другий... Іван після лікарняного ходив присмирнілим і явно звеселілим від того, що все обійшлося. Він ніби повернувся в дитинство і згадав свою давню улюблену гру в "догоджалки" — з усіма погоджувався і навіть Андрію піддакував. Особливо був вдячний йому за смажених линів і наваристу рибну юшку. Такої смакоти до цього він навіть не коштував.

Минув місяць. Кінчалося літо, наближалася осінь.

* * *

Цього дня Андрій, як завжди, знову збирався на риболовлю — поки ще тепло тримається і дощів немає. Сьогодні він мав вийти затемна, заякоритися на короповому місці й відвести душу.

Тихо, навпомацки зібрав усе, що приготував звечора. Навмання, по-пам'яті пройшов стежкою і зупинився на березі. Прислухався... Передсвітанкова тиша аж дзвеніла. В ній чітко прослуховувалося навіть шарудіння в траві, а про спів, джерготіння, цвіркотіння ранніх пташок і комах вже й говорити нічого. І дихалося так легко й вільно, як ніколи раніше.

На повні груди вдихнув прохолодне, свіже повітря і так само, з полегшенням, видихнув, радіючи гармонії, єдності усього живого... Ще раз роззирнувся, потім склав своє причандалля в човен, відімкнув його і ненароком кинув оком на човен сусіда. Там, при місячному світлі ледь-ледь помітив самого господаря. Зігнувшись у три погібелі, той визирав із-за борта одним лише оком.

Андрій ніби побачив нечисту силу — усе в ньому перевернулося, душа збурилась і він хотів було вже зараз підійти і висловити йому всеньке, що він думає про нього, та знову спрацювало внутрішнє гальмо. Зозла сплюнув, узяв весло і спрямував слухняну посудину до затоки, туди, де був востаннє.

Прибув і став роззиратися — де б стати. Місця не впізнавав. Там, де мали бути розкішні вікна поміж лататтям, виднілася викошена і звільнена від водяних заростів довга смужка води завширшки більше двох метрів. По боках чистої води побачив залишки тепер вже гнилого, колись пишного латаття. Віддалік виднілося ще декілька великих, очищених від животворної зелені плям води. В повітрі пахло гниллю.

Підгріб до очищеної полоси і коли вплив на чисту воду, весло заплуталося у сітці-плутанці.

Зрозумів усе одразу: його сусід, той, хто минулого разу плив паралельним курсом за ним, насправді був саме тим, хто вистежує його, визначає уловисті місця, а потім по-браконьєрському, хижо виловлює рибу і паскудить усім. А коли риба там зникає, він знаходить у такий самий спосіб інші місця.

"Ну, тепер ти отримаєш у мене", — крізь зуби зло процідив Андрій, продовжуючи намотувати сіть на весло. А коли вона добре намоталася на нього, потягнув до себе.

Незабаром сонечко освітило край неба, та радості Андрій не відчув. У його човні лежала п'ятидесятиметрова сітка-плутанка з дрібним вічком для браконьєрського вилову як великої риби, так і дрібноти... В ній билися в агонії декілька коропчуків значно менше кілограма, два линочки, окунці, карасі, щучка, пліточки, йоржі та інша дрібнота промислових видів риби. Риби, на яку так розраховував Андрій, тут вже не було.

Він скреготнув зубами. З допомогою ножа виплутав рибу із сітки і відпустив у воду. Вона хаотично, ніби під наркозом, пірнула під човен і зникла.

Дешицю посидів у роздумах... Розчленив сітку на частини, підплив до ближнього дерева і розвішав їх для "ознайомлення" браконьєра — аби той не витрачав сил на пошуки свого знаряддя лову. Сам рушив на пошуки іншого місця.

Повернувся під вечір. Цього разу був хоча і не з таким уловом, на який очікував, та все ж таки не без риби. Примикаючи човен, вирішив завтра спозаранку попливти на риболовлю вище по течії — там є гарні глибини із затоками, де має бути добра риболовля. І все ж таки до хати наближався з якоюсь долею гіркоти — ніби з мозолями на серці...

* * *

Андрій хотів було прокинутися з першими півнями, але, мокрий від поту, на зіжмаканій постелі нараз закричав не своїм голосом:

"Мамо!.." — і... проснувся. Неначе й не спав. У голові так макітрилося від якихось страхітливих нічних сновидінь, що навіть зараз вони стояли перед очима. Всю ніч старався потрапити звідкілясь додому, та раз за разом перегороджували дорогу глибокі й темні — без дна, яруги і провалля із стрімкими потоками густого бруду, серед яких виднілися уламки й частини будівель, дахів, машин і ще якихось дивних споруд. Трясина і багнюка, булькаючи, все текли й текли, прибуваючи, як смола в кипінні, все ближче й ближче підступала до нього, охоплюючи вже ноги, забираючи надію на спасіння, сіючи в душі розпач і темряву безвиході...

"Мамо!.." — чувся йому свій власний крик ще й зараз так, як у сні.

Він прокинувся, але ще не зміг подолати перепону й вибратися з клетоту болота. Серце аж стогнало від болю і тіпалося так, неначе він тимчасово, на коротку мить вигулькнув тут з потойбічного пекла й воно жило ще ним, готове повернутися туди, де все клетотало.

"Це попередження, чи що? Чи може щось інше, пророче?" — подумки губився в здогадках Андрій, намагаючись заспокоїтися, прийти до тями, й не міг... Продовжував лежати, жити цим маревом, що холодило душу. Та все ж таки воно тьмяніло, ніби повільно тануло, як сніг під літнім сонцем і він почув голос півнів. Згадав про риболовлю, човен, про верхів'я ріки, де має бути. І ще почув, як на дворі у тазик під вікном капають краплі дощу, та це не зупинило його — він мав іти...

Піднявся. Сяк-так прибрав мокру від поту постіль і поспішив до відра — напитися води.

Намагаючись не розбудити матір з братом, зібрав собі їжу на сніданок і на день. Одягнувся, замкнув хатні двері і, чи не вперше за останні роки бездумно закинувши вудки й весло на плече, прихопивши наживку і донку — на сома, зморено зачовгав городом до берега, навіть не покритиши голову від крапель дощу.

Хмарне небо дезорієнтувало і він, сонно спотикаючись об грудки землі, все таки дістався до місця знаходження човна. І тільки-но біля води хотів було зняти з плеча вудки з веслом, як іззаду хтось масивний, мокрий і чіпкий навалився йому на плечі, й лише весло з вудками завадили нападнику одразу вчепитися сильними клешнями в шию — вони разом звалилися у воду. Там Андрій з двох рук відкинув веслом молодшого сусіда — те, що це був він, Андрій зрозумів з його белькотіння щось про сітку. До того ж той був, як завжди, не зовсім тверезим.

— Ти що, здурів? На!.. — Андрій огрів його веслом по плечах — цілився в голову й не попав.

— Я тебе все одно задавлю — будеш черв'яків годувати, — бугаєм проревів сусід і знову накинувся на Андрія. Той не встиг відвернутися і вони вчепилися один в одного, топлячи з головою у воду. Коли ж Андрій опинився під сусідом, що сидів уже на ньому і міцно тримав голову, здавалося, мертвою хваткою утримуючи у воді, він в розпачі схопив нападника двома руками за його чоловічі придатки, спазматично щосили стискаючи і відриваючи їх, від чого той застогнав і відпустив свою жертву.

Піднявши голову над поверхнею води, Андрій жадібно ковтнув свіжого повітря. Затим увігнав два пальці в очі сусіду, від чого той загарчав від злості і ніби збісився. Й лише утримання його голови під водою врятувало Андрія від вірної смерті.

На деякий час він дав можливість йому подихати в надії, що той опам'ятається і відстане, та той з новою силою схопив його за ноги й потяг у річку, туди, де було вже глибоко й опиратися йому було значно важче. І тоді Андрій, рятуючись, захопив його голову своїми ногами і тримав, аж доки той не обм'як. Потім відштовхнув його подалі у воду і вплав дістався берега. Там ледве віддихався. Нашвидкуруч зібрав свої речі, склав у човен і, тікаючи, щосили погріб геть...

Гріб, здається, вічність. І лише опинившись далеко за селом, дещо прийшов до тями.

Світало... Ішов густий, холодний дощ і він став тремтіти. Аби запобігти простуді і підсушити мокрий одяг, Андрій роззирнувся і в далині на лівому березі запримітив затоку, що ніби тяглася аж до самого лісу.

Наліг на весло і через деякий час побачив, що то не затока, а притока — глибоченька річечка, що неспішно несла свої води у русло старшої сестри. Злившись, вони разом прискорювали свій плін і вже разом несли свої води до Чорного моря. "Отак би й людям, по-братському, по-сестринському жити... Так ні ж. Їм все мало, мало... І треба ж оце так по-тваринячому хижо топити один одного, вбивати..." — розпач охопив душу так, що запаморочилося в голові. І в ту ж мить уздрів під велетенським дубом чималий намет зеленого кольору, що буквально зливався із зеленню довкілля. У надії зігрітися, збадьорився... Заплив у притоку і під самим лісом човен уперся в мілину.

Ледь розігнувши спину, натужно піднявся. Спираючись на весло, ступив у воду і, грузнучи чи не по коліна у чорному в'язкому намулі, що булькав під ногами як у тому страшному сні минулої ночі, важко рушив у бік порослого пишною травою берега.

За кілька метрів був уже на твердому ґрунті і зачхав, надривно закашляв — купання давалося взнаки.

Почувши незваного гостя, один за одним з намету показалися два її господарі — кремезні, оброслі як пірати чи "робінзони" з минулого століття.

— О — о — о!.. Та до нас приплив не інакше, як сам водяний. Ти що, плив за човном? — розсміялися вони. — Ти подивись на себе... У тебе навіть з носа, очей і вух капає.

— І у вас закапало б, якби під такий дощ попали, — відповів Андрій і знову зачхав, закашляв.

— Та — а — ак... — двозначно протяг один з господарів намету і стурбовано почухав потилицю.
— Тобі спасатися треба, бо запалення схопиш. Скидай усе й голяком в палатку сушитися, — розпорядився.

Знімаючи із себе мокрий одяг, Андрій не втримався, упав і вже лежачи стягнув штани. Піднявся. Сяк-так викрутив одяг, і поклав під невеличкий навіс, куди дощ не потрапляв.

— Не клади. Краще повісь — шнур над тобою. Дощ ущухне і воно швидко висохне.

Він придивився і під дашком побачив натягнутий шнур. Підібрав одяг, розвісив, але тремтячі ноги підвели і він знеможено сів.

— Чого розсівся? Пішли, хлопче, приймати ліки, — один з господарів злегка підштовхнув його у плечі.

Завів, звідкілясь дістав чималий рушник і кинув йому на груди.

— Витирайся!..

Ще не усвідомлюючи наскільки важлива у цій ситуації для нього зустріч із господарями намету й лише аби завести розмову Андрій інстинктивно запитав:

— Не скажете котра година, а то в мене годинник мабуть зупинився?

— П'ята година, а ти, схоже, звечора у воді купаєшся?!

Почувши відповідь, він тільки зараз зрозумів, як йому поталанило зустріти тут туристів-відпочивальників, адже вони можуть створити йому алібі, й відповів:

— Та ні. Десь близько першої ночі на сома сів, — прибрехав і покрутив головою, досі відчуваючи на шиї захвати карячконогого й дивуючись своєму спасінню. — Мабуть не там заякорився або негода завадила. А ловити потрібно було після дощу.

Як тільки Андрій витерся, один з господарів налив йому стакан прозорої рідини і простяг.

— Пий! — наказав.

Він випив і ледь не похлинувся. Опісля закусив тим, що дали йому, і подякував господарям.

— Будеш дякувати потім, — почув у відповідь. — А тепер одягни оце і лягай он туди, в куток. Годину-дві поспиш, зігрієшся. А там дивись, і болячки твої минуть...

Відійшов у куток, одягнув теплий спальний мішок, ліг на матрац, що лежав на днищі намету і за мить упав в забуття.

— Усе, відключився!

— Нехай спить. Це піде йому тільки на користь, — господарі палатки перекинулися ще кількома словами, наділи дощовики, витягли з куців чималий надувний човен і спустили його на воду. Мовчки вмостилися й погребли до головного русла.

* * *

Андрій прокинувся ближче до обіду і відчув себе краще — бадьорішим, ніж до цього, але хриплий кашель і нежить давали про себе знати. Та й голова паморочилась. Хотів було піднятися, та зразу не вийшло — зашпортнувся і чи то впав, чи то знову змушений був лягти... Лише перегода усе-таки підвівся. Хитаючись, постояв дещицю і повільно, утримуючись за намет, вийшов.

Дощ давно уже перестав іти, а сонце і вітер зробили свою справу — вітер метляв сухим одягом, що висів на шнурі.

Господарі саме обідали і зустріли його саркастичними посмішками.

— Як спалося? Сідай обідати! Рибацька юшка на столі. Юшка, якої ти ще не коштував. На похмілля буде якраз, — запросили.

— Не можу — голова розвалюється, та й нежить і кашель... І шия болить.

— Ще б пак. Цілу ніч крутив нею в пошуках сомів, та ще й під таким дощем. Тут не тільки шия з головою заболить... Кінчай комизитись. Он ложка і миска. Бери і над силу їж — це допоможе. Тільки вдягнись.

Натягнувши на себе одяг, Андрій перше, що побачив, так це дерев'яну ложку і полумисок, в якому парувала запашна юшка. Її запах долинув аж до нього.

— Хіба що, спробую, — звабився запахом. Підійшов, набрав у ложку, підніс до рота й відчув такий страшенний голод, ніби місяць не їв. Не відриваючись і гадаючи, що пече — червоний перець, стручок якого плавав у юшці, чи то вона була така гаряча, бо тільки-но з вогню, але смакота була неймовірна і він, не зупиняючись, висьорбав до дна й підняв на господарів округлі, в сльозах очі — в роті палахкотіло пекло...

Два дорослі, бородаті чоловіки покотилися зі сміху, як ті малі діти. Й реготали, реготали, аж доки Андрій не допив другий кухоль холодної води, гасячи полум'я в роті. Опісля вони підсунули йому шматок смаженого сома, який він проковтнув, як дар Божий — за одну хвилину.

— Оце їдок... А казав не можу, не можу, — і знову регіт, від якого луна пішла лісом.

І лише насміявшись досхочу, вони знову повели розмову.

— А чим ти займаєшся, хлопче? Чи не грабуєш часом "диких" туристів?

— Працюю, рибу ловлю.

— Кажеш, працюєш? І що ж ти робиш?

— Ремонтую авто — я майстер у цій справі.

— О — о — о!.. Великий майстер?

— Нормальний.

— А розібрати і зібрати двигун можеш?

— Розберу всю машину і зберу, бо в ній усе взаємопов'язано. Вона як людина, а двигун... то її серце.

Чоловіки презирнулися.

— Не брешеш?

— Собаки брешуть. Мені пора відчалювати, — Андрій вирішив за краще своєчасно ретируватися від цих туристів.

— Правильно. Відчалюй хлопче. А коли будеш у Києві, зателефонуй. Може і нам на щось згодишся.

— У мене в Києві немає житла, — відповів.

— Якщо ти добрий майстер і тебе влаштує окрема кімната в гуртожитку, ми вирішимо це. Якщо заслужиш, буде й квартира, а там, дивись, ще й оженимо, — пояснив старший чоловік. Записав на клаптику паперу свої координати й подав Андрію.

— Тримай...

Той кивнув у знак дяки просвітлілою головою. Устав із-за столу і зняв штани, аби добрести до човна.

— А рибалити ще будеш? — почув кинуте йому у слід.

— Буду. Моєму брату потрібна риба, — відповів, не повертаючись.

— Тоді пливи вверх по річці. За пару сотень метрів побачиш маленький острівцець. Від нього під водою тягнеться коса, а правий його бік підмитий — там глибини, ями. Зрозумів?

— Так. Дякую, — прощально помахав рукою. Дійшов до човна, зіпхнув його з мілини й запрацював веслом.

В головному руслі проти течії гребти стало важче. Та вже незабаром попереду угледів невеличкий острівцець, а коли підплив, по ліліях визначив напрямок підводної коси.

Швидка течія з правого боку острівця справді підмила його. Неподалік побачив завихрення, а ще далі — білясті буруни, що явно свідчили про наявність там глибин і ям.

Заякорився за островом, по течії. На чималі крючки донної вудки нанизав добрі кетяги черв'яків і разом з приманкою закинув до місця дотику коси з ямами. Дві вудки закинув в інший бік, під лілії, і все це закріпив у човні, аби не пішло за водою.

Щоб приберегти свої сили і не витратити даремно часу, на мить заплющив очі, розраховуючи розплющити їх за хвилину — другу... Та коли заплющив, розплющити вже не зміг.

Прийшов до тями від того, що човен раз за разом розвертало і він ледь втримався навіть на спеціальному зручному сидінні, яке змайстрував сам. Відкрив очі й побачив, що волосінь на донці аж бринить. На крючках сиділа чимала рибина.

Він схопив, поки не пізно, вудку і став повільно підтягувати рибу до човна. Водночас підготував надійний багорик, який про всяк випадок завжди тримав у човні.

Риба опиралася, іноді залягала на дно й доводилося послаблювати волосінь, аби та не розірвалася — риба попалась гонориста. Лише за чверть години він підтяг її до човна і вперше в житті побачив такий великий власний улов — це був справжній сом.

Біля човна сом знову заліг на дно, не бажаючи підніматися на поверхню води і йому довелося вкотре злегка відпустити його погуляти на повідку. А коли той зрештою втомився, підтяг до човна й зачепив багориком.

Не без проблем втягнув сома у човен і визначив, що на сьогодні цього улову йому досить. Пора додому. А коли став піднімати поплавкові вудки, відчув і там рибу — на крючках сиділи чималі окуні. Та вони, на відміну від сома, підійшли до човна сумирно й доповнили улов лише кількісно.

* * *

Біля десятої години дня до сільради вулицею чимдуж чимчикував захеканий чоловік похилого віку. Він так поспішав, що навіть не помічав односельчан, які проводжали його здивованими поглядами, а тим, хто перший вітався, він щось малозрозуміле муркав собі під ніс і, виставивши голову і худорляві плечі уперед, ще швидше дріботів ногами, так, ніби утікав від когось, і не міг — сил було замало... А дійшовши до сільради, перед східцями зупинився віддихатися, але ця слабкість була короткочасною. Зробивши обличчя рішучим, як у солдата перед атакою, ще раз хапнув повітря, похапки дістався вхідних дверей і з усією рішучістю борця за свої права, кинувся на них... Далі коридором буквально пробіг до дверей кабінету голови. Що було сили смикнув двері, та даремно — вони були замкнені.

— А — а — ай!.. — по-старечому тихо проревів в розпуці й кинувся до кабінету секретаря сільради. Відчинив його і з порога випалив:

— Труп, труп... Утопленик! Викликай міліцію, міліцію!

— Де?! — Та зблідла.

— На березі! Під берегом, під моїм городом.

— Хто він?

— Звідки ж мені знати? З виду товстий, низького зросту. Чого рота роззявила? Викликай міліцію — нехай їдуть.

Ніби опам'ятавшись, секретарка схопила телефонну трубку і стала шукати довідник телефонних номерів, а знайшовши, набрала номер.

— Міліція? Це секретар Сестринської сільської ради. Тут у нас труп. Що? Де? Під берегом. Під яким берегом. Під берегом річки. Де саме? Під городом громадянина Сіроштана. Га? Що? Щоб нічого не чіпали? Добре. Тільки швидше, поки його течією не понесло далі. Так. Чекаємо в сільраді. Добре! — Закінчила говорити і до Сіроштана:

— Сідайте. Зараз міліція приїде і ви покажете, де це.

— Мені додому...

— Ага... Завтра. Ніяких додому, а то вас самих заберуть у відділ і там будете довго доказувати, хто ви і як там опинилися. Чекайте.

Сіроштан скривив і без того тужне лице, від чого воно за якусь мить і зовсім стало блякло-зеленим, схожим на печену печерицю.

— А покурити можна, а то мені того... Погано.

— Якщо вам від цього стане краще, то можна — на ганку. За дверима. — Почув і тихесенько вийшов. Сів на східцях. Скрутив самокрутку й затягнувся, Потім другу, третю... І ось, нарешті під'їхала міліцейська машина. За нею друга, санітарна — "труповозка". З міліцейської машини вийшли три чоловіки і ще лікар у білому халаті. Усі вони, обминувши Сіроштана, що піднявся було їм назустріч, пішли до приміщення.

За кілька хвилин почув своє прізвище і чимдуж подріботів до кабінету.

— Ось він, — секретарка кивнула головою на Сіроштана.

— Ну, розповідайте, як ви там опинилися і що ви там бачили.

— Ну, значить, іду я своїм городом до річки, з відром. Став на вимостку, нахилився зачерпнути води, а там...

— Ну, ну... Що там?

— Чоловік у воді. Невеличкий, товстий, як поросятко. Прибило водою до вимостки. Розкинув руки й лежить мордою вниз. Я бігом сюди. Оце і все...

— Тепер розкажіть про себе — хто ви, де проживаєте, чим займаєтесь? Що там робили? І докладно.

— Та що там розказувати? У воді чоловік лежить, а ви...

— Ану тихо! Не підвищуй голос, а то...

— Це наш житель. Колгоспник, пенсіонер, інвалід війни, — втрутилась секретарка.

— Можете показати, де це? — дещо змінив тон міліціонер і кинув у бік секретарки офіційне: — І ви нам потрібні. Поїдете з нами.

— До мене пішли, а там городом...

— Показуйте, як проїхати до вас.

— Добре, — Сіроштан вимушено погодився.

Його вивели із сільради під руку, посадили в машину. Водій увімкнув двигун і вона поїхала по дорозі, по якій він так спішив до сільради, аби повідомити міліцію. Тепер він показував її міліціонерам тремтячою рукою з відчуттям якоїсь своєї, незрозумілої навіть йому провини.

Коли під'їхали до садиби, його пропустили вперед. Він відкрив хвіртку і, заспокоюючи дружину, що вишкандибала із ціпком їм назустріч, повів повз хату стежкою до річки. А коли вони дійшли до вимостки, Сіроштан показав ліворуч неї і всі побачили у воді щось схоже на чоловіка.

— Це він, — сказав і відвернувся.

Міліціонер підозріло втупився в чоловіка й перепитав:

— Хто, він?

— Той чоловік, якого я бачив тут, — сердито відповів Сіроштан, відчуваючи каверзу у запитанні стража порядку. Розвернувся і знервовано потьопав назад, до хати.

— Що це з ним? — створив на обличчі здивовану міну міліціонер. Решта присутніх при цьому промовчала.

— Треба підтягти його й витягти на берег. Потрібні граблі чи багор якийсь. Піди до цього діда і попроси. В нього непевне щось є. Нехай дасть, — міліціонер звернувся до свого колеги. — І скажи, нехай санітари ідуть сюди з ношами, — додав. Той розвернувся і мовчки пошкандибав у слід за господарем садиби й незабаром повернувся із граблями. За ним неспішно підійшли два санітари.

— Дід просив не зламати, — повідомив старшого.

— От бери і діставай утопленика, тільки граблі не зламай, — той не без іронії розпорядився.

Усім гуртом підтягли тіло до берега і як тільки перевернули, секретарка сільради охнула й похитнулася.

— О — о — ох!.. Та це ж Валентин. Допився. Він рибу ловить і тверезий буває рідко.

— Ловив! — поправив її міліціонер.

— Так, звісно. Ловив, — збентежено відповіла секретарка.

— Звідки він?

— Ось тут, на цій вулиці живе разом з батьком. Через три садиби.

— Витягуйте на берег, — дав розпорядження і до лікаря: — Можете встановити причину смерті?

— Тільки попередньо.

— Добре, — погодився і пішов оглядати берег.

Повернувся за годину і розчаровано розвів руками.

— Дощ пройшов і ніяких слідів. А у вас, доктор?

— Попередній висновок: утоплення. Повний води. Остаточний висновок можна зробити лише після розтину і аналізів.

— Експрес-аналіз крові на алкоголь терміново можеш зробити?

— Так. Після доставки трупа в лабораторію.

— Це було б добре. Тепер в машину його, — старший кивнув санітарам, — а ви, — знову звернувся до секретарки сільради, — підготуйте на утопленика довідку: анкетні дані, місце роботи, заняття і поведінка в побуті — так як ви вже сказали. За вашим особистим підписом. Довідка сьогодні до вечора або завтра вранці має бути у мене. І ще повідомте про цей випадок родичів загиблого. Нехай з'являться на впізнання.

Санітари поклали тіло на носі. З допомогою працівників міліції донесли до санітарної машини й

засунули в середину.

Прибулі сіли в машини і поїхали до районного центру, а секретарка сільради зажурено попрямувала до батьків Валентина, вже подумки готуючи на нього довідку у районний відділ міліції.

* * *

Іван у першу половину цього дня займався добре знайомою справою по підтриманню порядку у слідчому ізоляторі та режиму його роботи.

Після обіду зателефонував черговий і запропонував йому з'явитися до слідчого у двадцять третій кабінет. Це стурбувало... По-перше: його ще ніколи не викликали до слідчого. По-друге: холодний тон чергового, а по-третє, у нього були причини для тривоги.

"Чи не Микола накапав?", — збентежено подумав. Ішов і відчував, як тремтять ноги. Підійшов до дверей, постукав, прислухався... За хвилину почув приглушене:

— Увійдіть!

Повільно прочинив двері і, не переступаючи порога, тихо запитав:

— Можна?

— Іване! Чого це ти так тихо крадешся, як злодій? Заходь — я на тебе чекаю, — слідчий видавав на своєму обличчі стандартну посмішку з хитринкою в очах.

Від цих слів у сержанта і мову відібрало. Він мовчки переступив поріг, відкрив рота, аби відповісти, і не зміг. Лише кілька разів розкрив його і закрив.

— Та не бійся, я не кусаю своїх. Сідай, — господар кабінету кивнув на стілець, що спеціально стояв для відвідувачів і затриманих; сам він сидів з протилежного боку стола. — Ну, розповідай, як тобі живеться у нас? Не нудьгуєш?

— Та ні. Д — д — добре, — ледь вимовив Іван і присів на край стільця — аби тільки не впасти.

— А чого це ти раптом заїкатися став? — підозріло-здивовано вступився у нього слідчий.

— Та т — т — так. Це ще в ш — ш — школі було, — поступово язик в нього оживав.

— Хтось перелякав?

— Ні. Але...

— Зрозуміло. Далі не розповідай. Не треба. Ти Вусаня Валентина знаєш?

— А хто це?

— Твій сусід. В селі, там де ти живеш.

— А — а — а... Зрозуміло. Знаю таких — ще та сімейка.

— В чому це проявляється?

— Та в усьому, — відповів й осікся, злякавшись, що ляпнув зайве. "Мабуть недаремно він цікавиться ним, а я розпустив язика", — подумав і додав:

— Я з цією сім'єю нічого спільного не маю.

— Конфліктуєш?

— Ні — і — і... Просто вони самі по собі, а ми самі по собі. А що, щось сталося?

— Сталося. Труп молодшого сьогодні знайшли у воді. Давно ти його бачив?

— Навіть не пам'ятаю, — сказав Іван, відчуваючи холодок під серцем.

— А ти згадай, згадай...

— Ну, десь з тиждень тому. Зустрів на вулиці, коли йшов на роботу. Іду, а він раптом із-за тину гульк, ледь не збив мене з ніг.

— Та хіба міг збити такий маленький такого великого. Ти ж у нас здоровань, яких мало.

— Мі — і — іг. Коли він хоче побити когось або придушити, то стрибає вище метра. Хватає за шию і валить. Його іноді стрибунцем прозивають.

— Прозивали. Випивав "стрибунець"?

— Так. В нього життя не склалося, то ж він потихеньку, наодинці, і піддає...

— І рибку ловить?

— Ви й про це знаєте?

— Так ловить чи ні?

— Ловить. Сітками і ятерями. Вудок він не визнає.

— Останніми днями за ним нічого підозрілого не помічав?

— Ні. Усе було, як завжди.

— У тебе брат є?

— Є, — розгублено відповів Іван і похолов.

— І він рибку ловить?

— Він у нас схиблений на риболовлі. Дощ, вітер, а він все одно ловить, але тільки вудками.

— Який має улов?

— Гарний — він уміє ловити, майстер. Завжди приносить гарних окунів, линів, коропів, карасів... А колись навіть сомів ловив.

— Та ти що? То чого ж ти до цього часу мовчав? У мене п'ять вудок — дарунки від колег лежать, і ніякого толку. Хіба що іноді дрібнота клює — йоржі, окунці, пліточки. А в тебе брат — справжній рибак, і ти мовчиш. Познаймиш? До речі, може він щось бачив?

— Не знаю.

— А ти запитай його, запитай. А потім зустрінемося і обговоримо інформацію.

— А що, він сам втопився, чи може?..

— Чи може, а може й сам. Саме це й треба встановити. Він п'яним був, отже міг з кимось випивати, а потім, як ти сказав, стрибнути стрибунцем йому на шию й отримав своє. Адже він був не зовсім адекватним. Чи не так?

— Так, так,.. — спішно погодився Іван.

— От і добре. А зараз іди і думай. Працюй...

— Дякую, — сказав, підводячись із стільця Іван і впіймав на собі якийсь здивовано-холодний погляд слідчого. Тихенько причинив за собою двері і зачовгав дерев'яними ногами до ізолятора.

"Та — а — ак... Знову цей братик... Якщо це він його,.. тоді мені кінець — виженуть з роботи, якщо лише цим обмежиться", — найстрашніша для нього думка заятрила в голові Івана незнищеним болем так, що вже не хотілося ні їсти, ні пити, ані жити. Це була занесена сокира над його мрією служити так, як це було раніше — над його спокоєм, авторитетом і благополуччям. Холодний піт обливав його спину, стікав по лобі, капав з носа.

Із цим жахом він зайшов у свій невеличкий прикалабок поряд з ізолятором, де зазвичай приймав їжу і дрімав на самоті. Зайшов, зачинив за собою двері й накинув заціпку... Сів, витер рукавом піт з лоба й аби не закричати, зціпив зуби, знеможено заплющив очі і закинув голову на спинку стільця.

"Усе!.. Мені кінець. Мій братик... Це він. Усе почалося з нього". Відкрив очі і побачив у люстерку, що висіло на протилежній стіні, як нервовий шок настільки перекосив обличчя, що дивитися на нього Івану стало лячно і він перевернув відображення до холодного бетону — зуби цокотіли...

Робочий день наближався до кінця, а Іван ходив як темна хмара, — стурбований, злий і розгублений — усе валилося з рук, усе було не так. Навіть колеги по роботі у цей час не виявляли особливого бажання спілкуватися з ним. І ось у вікна ізолятора тимчасового утримання постукав пізній вечір. А за пару годин з'явилася і нічна зміна.

На привітання співпрацівника він щось буркнув собі під ніс, подав журнал, де вже стояв його підпис про передачу чергування, на бігу показав людей, які знаходилися на утриманні і так само швидко, не гаючи ані хвилини, передав ключі від заготованих залізних дверей.

На цьому закінчивши передачу чергування, ледь не збивши з ніг начальника одного з відділів, прожогом вискочив із районного відділу і чимдуж почимчикував на трасу ловити машину аби вона довезла до села.

* * *

Човен швидко плив за течією і гребти було легше, та вже за чверть години Андрій відчув себе гірше — піднялася температура, легені роздирав кашель, очі злипалися. Аби не сталося чогось непередбачуваного став триматися правого берега і плив, плив як у тумані, раз по раз змочуючи холодною водою лице, протираючи очі... Втрачаючи плин часу і обриси берегів, бачив лише туман і воду.

"Усе! Напевне маю запалення легень. Треба швидше до лікаря, до лікаря..." — марив лише цим. І все ж таки свідомість не полишала його і крізь туман, що застилав зір, бачив, що на правому березі час від часу проступали дерева і поміж них чийсь городи, а це важило для нього немало.

Аби не пропливти мимо свого дому Андрій напружував зір і пам'ять, і це йому певною мірою вдавалося. В якусь мить він навіть побачив знайомий береговий пейзаж і спрямував туди човен, ось тільки виявився там не його причал. За хвилину-другу він зорієнтувався й незабаром вже прив'язував свій човен до верби, яку плекав ще з малолітства.

Сонце зайшло за обрій і знову похолоднішало. Наступали сутінки.

Хитаючись, мов п'яний, і бухикаючи, Андрій виніс на берег весло, вудки, потім витяг сома. Окунів кинув у рибник.

Правою рукою підхопив сома під зябра, решту узяв у ліву руку й потяг по траві, не в змозі підняти. Усе це кинув на землю біля хатніх дверей. Звідти вигулькнула мати — виглядала сина.

— Синку!.. Що з тобою?

— Нічого мамо. Застудився, — сказав, а відкашлявшись, запитав: — А де ті ночви, пластмасові, великі?

— В сараї, синку, — вона відповіла тихо.

— Несіть у хату. Сом покладіть у ночви і залийте водою — він ще живий. Нехай до ранку поживе. А я повинен лягти і зігрітися — мені холодно...

— Ой синку! Що ж це ти так необережно!

— Нічого, відлежусь. Добре було б щось гаряченького поїсти, попити.

— Зараз синку, зараз принесу, — заметушилася мати. Витягла з печі гаряче молоко, кашу з маслом і юшку.

Андрій над силу перекусив, роздягнувся і за допомогою матері забрався у ліжко.

Мати, пускаючи сльозу, вкрила його чим могла, а він все бухикав, бухикав...

* * *

Близько одинадцятої години вечора хряснули вхідні двері і до хати увірвався Іван. Недостатньо орієнтуючись у хатніх сутінках, він наступив на хвіст сома, що звисав із ночов, послизнувся і всією стокілограмовою масою гримнув на підлогу, зачепивши при цьому ще й стільця, що додало гуркоту.

— Хто це? — перелякано скрикнула мати.

— А, мать... — вирвалося в Івана у відповідь нецензурне. — Що це тут таке? Хто це тут понаставляв? Ай — й — й...

— Це ти!? — байдуже проронила мати, чи то запитуючи його, чи то констатуєчи факт, і додала: — Не кричи. Андрію погано — застудився.

Іван знову хотів було розкрити рота, та мати тепер уже цикнула на нього:

— Цить, неоковирний!

Він похлинувся... У хаті запанувала тиша.

Бризнуло світло. Потираючи забитий лікоть, Іван підвівся.

Побачивши сома у ночвах, хотів було знову щось видати та не посмів — спрацював інстинкт слухняності.

Андрій захрипів, закашляв, а віддихавшись, запитав:

— Це ти, Іване?

— Що тобі треба? — той вищирив зуби.

— Підійди, а то мені погано.

— Ну? — той підступив до ліжка, на якому лежав Андрій.

— Мені обіцяли окреме житло, а згодом і квартиру у Києві. Залишили телефон з адресою. Коли встану на ноги, поїду до Києва. Ти залишишся господарювати. Хазяйчик...

— Брешеш! Хочеш втекти і залишити мене цапом-відбувайлом? Не вийде...

— Дурак! Не підходь до мене більше, — знову закашлявся Андрій. Перевернувся на другий бік і знеможено заплющив очі.

— Іване! — обізвалась матір.

— Що? — той запитав не обертаючись.

— Я збрала п'ять десятків яєць, зарізала дві курочки. Завтра досвітком, ще до перших півнів, понесу їх на базар в район. Продам. Куплю Андрію меду і вершкового масла. Його треба рятувати. А ти тут не дурій. Все. Поїж — юшка і каша в печі, ще теплі, — мовила мати вже тихо — давалася взнаки втома.

Іван, ніби неохоче, дістав їжу. За пару хвилин опорожнив посуд, відставив його і, зло косячись на ліжко Андрія, посунув до своєї кімнати.

Андрій знову став рвати легені, хрипіти і кашляти на всю хату.

* * *

За вікном небо просвітліло і хатня темінь спочатку розійшлася по закутках, потім стала розсіюватися і врешті-решт ніби звітрилась — наступив ранок. Відкашлявшись за ніч і зігрівшись, зморений і ніби викручений Андрій під ранок все таки заснув глибоким, ніби потойбічним сном і тепер літав десь поза хмарами, далеко-далеко від земної дійсності.

Іван сторожко пройшов до лежанки, де завжди спала мати. Переконався, що її справді немає і лежанка сяк-так застелена. По ній було видно, що мати, аби не будити дітей, світла не вмикала і збиралася в темряві.

Після цього він підійшов до ліжка Андрія. Прислухався...

Переконавшись, що той спить хоч і не спокійним, зате глибоким сном, витяг з його штанів, що висіли тут же, на спинці стільця, ремінь. Приміряв його до бильця металевого ліжка, де спав брат. Потім зробив на ньому петлю, прив'язав її до бильця і розв'язав. Ще раз проміряв ременем відстань від бильця до підлоги й лишився задоволеним. Максимум розширив петлю, підійшов до Андрія й зупинився перед ним, роздивляючись сплячого з диявольською злорадістю і раптом ніби згадав щось. Підійшов до відра й вмочив ремінь у воду. Стріпнув його й повернувся до Андрія. Ледь-ледь підняв його голову й одним порухом накинув петлю на шию, повернув її вузол до спини і з усієї сили затягнув...

Андрій устиг лише схлипнути й засмикався на ліжку, як в пропасниці...

Іван, сильніше затягуючи ремінь, смикнув за нього раз, вдруге і брат обм'як. Та він продовжував затягувати петлю і ще тримав його в такому стані деякий час, бо знав, якщо Андрій отямиться, то йому будуть непереливки — діяв напевне. Опісля переніс тіло на підлогу позаду ліжка. За тулуб підняв його і прив'язав за бильце так, щоб висіло воно на максимальній висоті й достовірно імітувало процес самогубства. Ще раз усе перевірів, дещо поправив... Вологим полотенцем витер на ліжку, на стільці і навіть на підлозі відбитки своїх пальців. Вдягнув задалегідь приготовлені рукавички й, залишаючи відбитки пальців Андрія, обмацав його руками бильце й саме ліжка, стілець, ремінь і все, до чого міг він у цьому стані доторкнутися.

Після всього ще раз озирнувся довкола, поправив постіль, щоб та відповідала ситуації. Потім нашвидкуруч загорнув в газету свій сніданок, обід і, не закриваючи хату на замок, залишивши прочинені хатні двері, вийшов з двору. За хвірткою озирнувся назад себе і, не побачивши нічого підозрілого, почимчикував на службу.

У районний відділ Іван прийшов сумним, сумним... А коли його побачив біля слідчого ізолятора нічний черговий, то здивовано вирячив очі.

— Тебе що, з дому вигнали? Мені ще цілих три години чергувати.

— Давай я за тебе почергую сьогодні — цілу ніч не спав. Брат весь час хрипить, задихається, кашляє. Спати не дає. Каже, що в нього туберкульоз. А я не можу так, в одному домі...

— Що ти не можеш? Може саме зараз йому потрібна твоя допомога, а ти не можу, не можу...

— Він зараз лежить і весь час скаржиться, що не знає як далі жити, а я не можу вислуховувати це. Його мати доглядає. Зараз вона тут, на базарі. Прийшла за медом і маслом. А я що можу? Не знаю. Всю ніч не спав.

— Добре, — погодився нічний черговий. — Я тебе підміню, коли тобі треба буде.

Одразу після дев'ятої години ранку Іван постукав у знайомі двері слідчого, який викликав його вчора, і зразу отримав дозвіл.

— Увійдіть!

А коли переступив поріг, слідчий здивувався.

— Це знову ти? Щось маєш для мене?

— Так. Мій брат нічого не бачив і нічого не чув. До того ж від учора з рибалки прийшов дуже хворий. Весь час хрипить, кашляє, задихається. Каже, що в нього туберкульоз і далі не знає, як жити. Мене це дуже турбує.

— Справді, це вже не просто хвороба, а біда. Співчуваю.

— Сьогодні мати ще зрання пішла сюди на базар, щоб рятувати Андрія. Хоче купити свіжого меду, вершкового масла. А я всю ніч не спав — брат не дає. Сьогодні навіть на роботу прийшов на три години раніше. Втік з дому.

— Це буває. І добре, коли така мати є, цінуй її. Бережи. Більше нічого не маєш сказати?

— Ні.

— Тоді іди, працюй.

Іван з відчуттям добре зробленої справи попрямував до слідчого ізолятора у свій прикалабок.

* * *

Біля десятої години ранку рипнула хвіртка в огорожі садиби Іваницьких і на подвір'я, важко ступаючи й опираючись на ціпок, зайшла давня подруга і сусідка Марії (матері братів Івана та Андрія), що проживала на цій же вулиці, за кільканадцять садиб звідси. Вона була дещо молодша за свою подругу, але така ж вироблена, з важкими натрудженими руками, як і стара Іваницька.

Підійшла до хати й побачивши прочинені хатні двері, гукнула у темні сіни:

— Маріє! Ти де там запропастилася? Іди сюди, я тобі новини продам, а водночас і посидимо на теплому сонечку, на нашій лавочці під яблунею. Адже вона наша незамінна третя подруга і така ж стара, як і ми. Чи ще не забула, як-то було весною в дитинстві? А? — запитала й замовкла, терпеливо чекаючи, як завжди, на відповідь, і не дочекалася.

Ображено переступила поріг, прочинила двері до світлиці і вклякла, не в змозі ані крикнути, ані ногою ступити.

Пройшла хвилина... Оніміння спало і вона задки, задки... Інтуїтивно вийшла з хати й кинулася у хвіртку — додому, — рипнулась було, але вже по дорозі опам'яталася й хотіла було повернутися назад, та ноги самі понесли до сільради, до людей, які могли б реально допомогти.

Як завжди, голова був десь у справах, а за нього на господарстві залишилася секретарка. Сьогодні був приймальний день і вона видавала довідки, приймала скарги, пропозиції, вирішувала поточні справи і, по суті, була незамінною постаттю сільської влади. У черзі до неї на прийом сиділи під стіною два чоловіки і з десятків жінок. Коли ж двері сільради відчинилися і в коридорі з'явилася захекана подруга Іваницької, вони осудливо вступили в неї сердиті очі — знали її, як облуплену. Про неї в селі говорили: "танк". Окрім цього вона мала ще одну властивість, — там, де появлялася, там завжди відбувалося щось неймовірне, але врешті-решт усе закінчувалося миром, і всі залишалися задоволеними. Такий був у неї характер. Ось і зараз: не дивлячись на людей, які чекали своєї черги на виклик, вона прямо від вхідних дверей почимчикувала до кабінету секретарки.

— Куди? — сердито кинув їй у спину хтось із чоловіків, та жінка навіть не озирнулася на те. Смикнула двері на себе, відчинила, зайшла і так само шумно прикрила за собою. У ту саму мить

в кабінеті скоїлося щось неймовірне, — істеричний крик, гармидер і плач...

У коридорі лиш осудливо презирнулися. А ще за хвилину з кабінету вийшов дідок з костуром, що до цього був на прийомі й повідомив:

— Усе, бабоньки! Прием закінчено, приходьте завтра, — голосно повідомив, а вже стихло, немов пошепки, додав: — Андрія, брата міліціонера Івана, повісили на бильці ліжка. Напевно, повісили, бо сам він технічно зробити цього аж ніяк не зміг би — я це точно знаю...

Жінки охнули, піднялися і спішно подалися геть. Невдоволено бурмочучи собі щось під ніс, за ними потьопали й чоловіки.

У цей час у кабінеті секретарка телефонувала до міліції:

— Міліція?

— Черговий райвідділу... слухає!

— Говорить секретарка Сестринської сільської ради. У нас знову надзвичайна подія. В хаті Івана Іваницького, що працює у вас, мешканка нашого села Остапенко Світлана виявила повішеним на бильці ліжка його брата, Андрія.

— Що? Ви впевнені?

— Так. Ця мешканка сидить у мене в кабінеті.

— Добре! Виклик прийнято. Чекайте разом із свідком у сільраді. І нічого там не чіпайте. До вас зараз приїдуть.

Цього разу міліцейська і санітарна машини прибули за хвилин двадцять. Все той самий слідчий був явно стурбований.

— Що ж це у вас робиться? Не встигли закінчити слідство по утопленику, а у вас уже вішалник.

— Не знаю, Андрій завжди був такий стриманий і зважений, — секретарка розгублено розвела руками.

Уважно вислухавши свідка, яка виявила повішеного, слідчий розпорядився:

— Поїхали на місце. Показуйте дорогу.

Їхали по тій самій дорозі і майже у те саме місце, і це не могло не стурбувати слідчого — він сидів набурмосений і знервовано зиркав у вікно, в душі чекаючи ще на один сюрприз, а це було б так недоречно... Йому і без цього було невесело.

Коли вони приїхали і зайшли на подвір'я, хатні двері були розчинені навстіж. Зайшли до хати й побачили Андрія, який висів на бильці ліжка, сома в ночвах, що ледь-ледь ворухився і ніби радувався погібелі свого кривдника.

— Не може бути,..— важко видихнув слідчий і пропустив уперед експерта з причандаллям. — За вами слово. Відбитки пальців і все інше...

Після його слів свідок — Остапенко Світлана, похитнулася і стала осідати... Її підхопила

секретарка сільради й вивела на свіже повітря, посадила на лавочку біля дому. І тут рипнула хвіртка й на подвір'ї з'явилася стара Іваницька з покупками в руках.

— Що ви тут робите? — запитала вона з нотками здивованого роздратування й побачивши короткозорими очима навстіж розчинені хатні двері, випустила покупки й напролом кинулась до хати. Там побачила Андрія в петлі, похитнулася і сторчма повалилася на підлогу.

Її підняли, винесли у двір. Лікар надала першу допомогу. Коли розплющила очі, перше, що вимовила вона, були слова, схожі на стогін:

— Синочку! Пробач мені,.. — сказала й обвела присутніх божевільним поглядом. Не побачивши того, кого хотіла бачити в цю мить, вона стиха, крізь зуби, холодним, крижаним голосом запитала:

— Де Іван?

— На роботі, — відповів слідчий, відчувши в її словах розгадку всьому тому, що сталося. — Ви були на базарі? — запитав, та відповіді не почув, й лише побачив по очах старої, що в цьому житті він для неї уже не існує й запитувати будь що йому вже немає сенсу. Роззирнувся довкіл і біля хати, на землі побачив покупки жінки. Підійшов, підняв і розкрив їх... Там побачив дбайливо укутану баночку меду й біля кілограма вершкового масла.

— Усе так, як сказав Іван, — констатував факт.

Зайшов до хати, і як хорт на полюванні, пішов по всіх закутках, приножуючись і приглядаючись, та все було даремно. Опісля допоміг звільнити Андрія з петлі і вкласти на ліжко.

Після проведення слідчих дій прибулі відбули в район, залишивши стару Іваницьку на піклування її подруги.

У відділі слідчий доповів результати свого розслідування керівництву й запропонував надати Івану тижневу відпустку для вирішення своїх сімейних справ, а зараз знайти йому заміну й відпустити зі служби додому. Опісля викликав Івана до себе.

— Викликали? — Іван не забарився, що було для нього характерно і за що цінувало начальство.

— Тебе зараз підмінять і ти їдь додому.

— Чому? Щось сталося? — зробив здивовану міну Іван.

Слідчий пильно втупився в нього, що шокувало сержанта і він занервував. Цього досвідченому слідчому було достатньо.

— Сталося, — відповів. — Твого брата знайшли повішеним на власному ліжку. Тож їдь і допоможи матері.

— Я ж залишив його живим, — істерично вигукнув Іван.

— А ти тут не кричи. Пішов геть! І швидше, поки я добрий!

— Вибачте, — ні з того, ні з сього Іван взяв під козирок, чого з ним ніколи не було навіть на службі, хіба що, ще на міліцейських курсах, й прожогом кинувся за двері.

* * *

У хаті Іваницьких на лаві під вікном сиділи дві старі жінки — ні сльози в очах, ані мови — немов німі... Одне тільки зречення цього світу — вони добре розуміли одна одну без слів. Ось тільки в очах старої Іваницької проглядалося ще збайдужіле, тихе божевілля.

— Давай, подруго, готуватися до похорону. Діставай усі свої запаси, решту я додам. Та й сом згодиться.

Вони разом піднялися й почали займатися кожна своєю справою.

За дві години рипнули вхідні двері й на порозі, як примара, з'явився тихий, покірний Іван.

— Мамо! — сказав, та відповіді не почув, після чого ще декілька раз звертався, і все даремно, мати не чула й не бачила його — для неї на цьому світі його вже не існувало.

— Тітко Світлано! Та хоч ви скажіть їй що-небудь. Чого це вона мовчить? Хіба я винуватий у тому, що сталося?

У відповідь абсолютна тиша.

— О, Боже! За що ви так зі мною? Може мені чимось допомогти вам?

І знову тиша...

— Тоді я піду й замовлю труну, — заявив Іван, хряпнувши дверима.

* * *

Минуло кілька днів і відбувся перший похорон, похорон утопленика — як він, так і "вішалник" були визнані жертвами своєї хворої психіки і маніакальної пристрасті до алкоголю. Як показала експертиза, його в крові обох було доста — а — атньо...

Похорон відбувся за всіма правилами — з причитанням, плачем, відспівуванням батюшкою й голосінням близьких і рідних, хоча їх було й небагато. Одні прийшли провести в останню путь Вусаня Валентина тому, що користувалися його послугами у рибному бізнесі, інші скористалися застіллям на "шару", треті були близькими й далекими сусідами, в тому числі й колегами по чарці — а як же без цього? А ще проводжали його ті, хто відчував близькість своєї подорожі у світ темряви й порожнечі.

Тихо-мирно провели на кладовище, кинули перші грудки землі на закриту труну й ніби сам собою спорудився дах над останньою домівкою. І всі, окрім самих близьких родичів, важко зітхнувши, розійшлися хто куди... Так закінчився земний шлях ще одного грішника-невдахи.

* * *

Через день село прощалося з Андрієм Іваницьким. Без голосінь, без причитань — одні лише схлипи сотень людей в колоні — майже одночасні, ніби вистраждані болем тих, хто знав загиблого, хто спілкувався з ним...

На кладовищі, коли на труну в могилі упали перші грудки землі, оніміла з того самого першого дня смерті сина мати раптом мовила перші й останні свої три слова:

— Синочку! Прости мене... — і знову оніміла вже назавжди. Мовчки і сліпо йшла з кладовища,

так же німо, невидюче приймала у дворі тих, хто проводжав її сина, і так само німо й невидюче лягла у постіль, коли всі розійшлися, окрім подруги Світлани й тепер чужого їй чоловіка у формі, якого колись називала сином. І вже більше майже ніколи не вставала — ані їсти, ані пити; хіба що в перші два дні виходила у двір оправитися, а потім й виходити перестала — не було потреби...

А за декілька днів Іваницька Марія сама, за покликом власної душі пішла навздогін сину, аби вже ніколи не розлучатися, залишитися з ним, єдиним, навіки.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/avramenko_serhii_volodymyrovych/braty